

P. Buzogány Árpád

**Amit a kényes testű gondolat,
a vers hordoz**

A szülőfalujában, Magyarózdton gazdálkodó, részes földet művelő meg szolgáló szerzőről nem mindenki tudja, hogy a harmincas évektől már közölték írásait (pl. Horváth István ózdi kisgazda aláírással), és hogy a negyvenes évek Kolozsvarának szellemi környezetében lett költő. Első verskötete *Az én vándorlásaim* címmel 1943-ban jelent meg a kincses városban. 1945-től szerkesztő a *Falvak Népe*nél, 1956–59 között az *Utunk* belső munkatársa, 1962-ben nyugdíjazták. Ezeket az életrajzi eseményeket talán csak annyiban érdemes említeni, hogy általuk jelezzük: szerzőnk nem maradt az a parasztköltő, aminek a negyvenes években beállították, ám már nem is saját (szerkesztői) bőrén tapasztalja meg a hatalom néha kegyetlen játékait a nem román nyelvű irodalmi lapokkal, folyóiratokkal, szerkesztőségekkel.

A vers a tragikus halála (gázolás) előtti évben íródott. Címe találó, sokszor idézhető. Axióma, ha lenne ilyen az irodalomban... Mert csak a nyelvészetben tekinthető annak. A szerző témaválasztása talán nem tekinthető véletlennek, ezt a vallomásosság, a vers belső intimitása is sugallja, ugyanakkor azt is tekintetbe vehetjük, hogy e témát nem sűrűn tűzte tollára a költő (anyjára emlékezve írja: *Anyanyelvemben őrizlek téged*, 1973–74, a hasonló című versben). Amint a költői felelősségről sem sokszor írt (*Testvére minden teremtőnek*, 1960, *Ahogy népemnek szíve*, 1965, *Ha most hallgatnék*, 1967).

A keltezés ideje már a romániai kommunista rendszernek is az a túlzó időszak, amikor a gazdasági helyzet romlását még ugyan nem érzik a tömegek, ám a felülről irányítás rég eltörölte a demokráciának a negyvenes évek második felében, a második világháború után kibontakozó zsenge hajtásait. A személyi kultusz még nem termelte ki a nagyzási hóbort ama furcsa, valóságtól teljesen elrugaskodott tüneteit, amit a későbbi nemzedékek megértek, és a nélkülözés sem állt még be, sőt, elvétve legalábbis megjelenhettek olyan írások is, amelyek a nemzetiségek saját, külön kultúrájával, nyelvhasználatával voltak kapcsolatosak. Szűk évtized múlva mindezt elképzelni sem lehetett ebben a furcsa államban.

Nem a korhangulatot kívánjuk e verssel illusztrálni, mégis figyelemre méltó az az enyhén túlfűtöttség, ami különben nem jellemző a szerzőre. A vallomásosságra már utaltunk, teljesen azonosul a szerző nyelvével: „hogy milyen vagyok s ki, / Anyanyelvem mondhatja ki.” Amint fogalmaz: a lélek mély rejtekéig vezet az anyanyelv. A következőkben mintha bizonygatni, vagy legalábbis kijelenteni kellene, hogy az anyanyelvet más jogok illetik meg, az összes más nyelvvel szemben, illetve, hogy milyen kincs, tökéletes műszer. Az értékhorozásban is.

A vers utolsó előtti szakaszában ha nem is Vörösmarty-s, de mindenképpen eléggé szörnyű vízió van kibomlóban: a nyelv elhagyásának, más nyelvűvé válásnak meg eltűnésének a következménye, ez által „lesz a nagyvilág szegényebb.”

Bár az anyanyelv dicsérete, dicsőítése nem szólhat senki és semmi ellen, mégis a kor ismeretében kihallani a védekezést is, az önigazolást — valamivel, vagyis a politikum, a többségi nemzet igazságtalanságával, az anyanyelvhasználat beszűkítésével szemben.

Az elemi erejű utolsó szakasz csak tiszta ember agyából, nemzetét féltő költő maga őrléséből pattanhatott ki. Milyen nagy igazságot fogalmazott meg Horváth István! Mennyien tudták, tudják ezt, és mégsem e szerint cselekednek! Mégis képesek lennének eltüntetni egy-egy országból a valamilyen nyelven beszélőket, kiirtani akár a szó szoros értelmében — és sajnos nem példátlan a helyzet Románia történetében sem — azokat, akik nem olvadnak be elég hamar... Vagy akiknek vagyona kellett annak idején: a földbirtokosoké, gyárosoké, később a szászoké, zsidóké.

Annnyira tömör megfogalmazás, hogy kőbe véshető:

„A nyelv csak élve tündököl.
Balga, ki gyilkosként rátör.
A kincs helyén hiány marad.
S nem lesz a rabló gazdagabb.”

De hát, amint a múlt század történelme is bizonyítékként szolgál erre, úgyis kerülnek olyanok, magánszemélyek, közösségek, sőt egész nemzetek, akik, amelyek nem akarják ezt belátni, és inkább elkövetnek bármilyen istentelen tettet, akár békeidőben is (Horváth bizonyára nem sokat tudhatott Erdélynek a hetvenes évek második felében beindult románosításáról, és nem is érte meg az 1977-es földrengés utáni tömeges betelepítéseket pl. Marosvásárhelyre, Kolozsvárra stb.).

A könnyen idézhető vers nem a hatalom erőszakos cselekedetei elleni méltó fegyver, aminthogy a „háborúban elhallgatnak a múzsák” is, a rómaiak tapasztalata szerint is. Tehát jeladás, de nem ellenkezés, mert nem is lehet az: egy ország felső vezetésével hogyan vehetné fel a harcot egy erdélyi magyar költő verse? A pénzzel, hatalommal szemben a vers nem lehet hatásos.

Nem is idézik, pedig jó lenne, ha mindenféle nemzetek, mindenféle nyelvű emberek nem egymás ellen akarnának boldogulni, hanem egymás mellett. Jó lenne, ha a többség is rájönne végül, hogy nem a képtelen történelemferdítések ködös zavarában kell élni az embernyi életet, hanem valami más, általánosabb emberi eszme, tanulság vezethet csak.

Horváth István verse arra is például szolgál, hogy néha a törékeny rím, a kényes testű gondolat, a vers maga is olyan jel, ami nem letaposható, nem szétzúzható. Különösen, ha ekkora igazságokat hordoz.